

HANS PETTER SJØLI

De verste fiendene er de som står oss nærmest

Da Mao Zedong 1. oktober 1949 proklamerte Folkerepublikken Kina i landets ny-gamle hovedstad Beijing, visste den karismatiske kommunist- og geriljalederen lite om at hans årelange revolusjon og kamp om makten i verdens mest folkerike stat skulle inspirere unge mennesker til handling i den rike delen av verden tjue år senere. Maos maktovertakelse og senere maktutøvelse i Midtens Rike var nemlig hovedårsaken til at så å si alle land i den vestlige verden fikk nye kommunistpartier og -bevegelser i de forvirrede opprørsårene i og rundt 1968. De nye kommunistene kalte seg gjerne maoister, og det til tross for at dette begrepet aldri ble brukt av Mao og Kinas Kommunistiske Parti (KKP) selv. Maoistpartier dukket opp i Europa, USA, Canada, men også i land i den fattigere delen av verden. «68-kommunister» fantes nær sagt over hele kloden.

Hva var de fascinert av? Eller omvendt: Hva tok de avstand fra? Og var disse bevegelsene «nye», til tross for at de tok kraftig avstand fra den sovjetrussisk-dominerte kommunistblokken som tross alt opplevde store framganger i tiårene etter krigen?

«1968» var et mangslungent opprør. Like mye som en politisk protestbevegelse, var «1968» et livsstils- og autoritetsopprør med kamp for individets frihet og integritet som hovedparoler. Dette gjaldt ikke minst i Frankrike, som på mange måter var opprørets vugge. Rasende studenter tok et overmodent oppgjør med forsteinede, autoritære strukturer, og det hele bar preg av å være et generasjonsopprør, mot «det bestående» samfunnet utviklet av foreldregenerasjonen. Det notorisk berømte opprøret i Paris i mai 1968 var bredt, sammensatt og alt annet enn entydig, og ulike grupperinger med diametralt forskjellige mål for engasjementet kjempet sammen mot «makta», legemliggjort gjennom den elskede, men også sterkt forhatte president Charles de Gaulle.

I dette mylderet spilte maoistene en sentral rolle. De var ikke så mange, men ledende åndshøvdinger som Louis Althusser, Michel Foucault og ikke minst Jean-Paul Sartre, så med dyp fascinasjon på disse unge menneskene som klarte å forene en kritikk mot kapitalismen med en like sterk avstandtaken til den sovjetiske betongkommunismen, som virket alt annet enn forlokkende for frihetshungrige autoritetsopprørere. I tråd med den såkalte Mao Zedongs tenkning¹ var de franske maoistene sterkt opptatt av at teorien måtte oppfølges av en sterk og tydelig *praksis*. I gatene utmerket derfor maoistene seg som de djerveste og mest kompromissløse, noe som frydet de kanskje litt forlorne salongradikalerne som holdt hoff i de parisiske kafeer. Maoistene var ikke snau: De avfeide utviklingen i Sovjetunionen og vasallstatene etter Stalins bortgang som «revisjonisme», og anklaget Khrustsjov og hans noe mindre karismatiske etterfølgere for å ha forrådt marxismen og leninismens idealer og innført kapitalisme «ovenfra og ned» i Sovjet og i de østeuropeiske vasallstatene.² Maoistene hyllet Stalin: «Av arbeiderklassens store ledere er Josef Stalin den som har vært gjenstand for den mest omfattende hetspropaganda og de groveste bakvaskelser fra borgerskapets side. Fordi borgerskapet ikke kan si sannheten om det første forsøket på å bygge sosialismen under proletariatets diktatur, er det nødt til å forvrengte bildet av Stalin-tida i Sovjetunionen.»³

Dette noe eksotiske sitatet, sett med 2007-øyne, stod ikke å lese i en fransk maoistpublikasjon, men i en norsk. For som nevnt: Maoismen spredte seg som ild i tørt gress, også til Europas nordlige flanke og den fredelige utposten Norge, som opplevde en økonomisk-materiell fram-

I det sosialdemokratiske Norge, kanskje Europas mest egalitære nasjon, ble maoismen trolig sterkere og mer omsegripende enn i noe annet land i verdensdelen.

gang av de sjeldne i tiårene etter den tyske okkupasjonen. I det sosialdemokratiske Norge, kanskje Europas mest egalitære nasjon, ble maoismen trolig sterkere og mer omsegripende enn i noe annet land i verdensdelen. Pur unge gutter (og noen få jenter) på Oslos østkant allierte seg med eldre, frustrerte kommunister fra det Moskva-tro NKP. De fikk tak i kinesiske publikasjoner og skriftstykker som de konsumerte med hud og hår. Den viktigste entreprenøren for det som senere ble kjent som ml-bevegelsen, var Teisen-gymnasiasten Tron Øgrim. Han var den drivende kraften i å spre ideene fra den kinesiske utgaven av marxismen-leninismen i Norge. Øgrim var ung, energisk, belest og ytterst karismatisk, men også bøllete og uvøren, akkurat slik mange maoister i Europa var det. Selv hevder han at han ble maoist allerede i 1963-64, inspirert blant annet av en annen bitteliten klikk Kina-entusiaster fra arbeiderbyen Porsgrunn, med Harald Berntsen og Jørgen Sandemose som ledende skikkelser. Øgrim vanket også i Kina-vennlige kretser i NKP, der Esther Bergeruds bokhandel i

Oslo sentrum var et naturlig samlingssted. Øgrim og hans etter hvert stadig større krets var også sterkt influert av eldre kinakommunister i Sverige, som Bo Gustafsson og Nisse Holmberg.

Sovjetunionen ble etter hvert ansett å være selve hovedfienden for dette miljøet. I tråd med den kinesiske propagandaen, ble Sovjet ansett som en like stor imperialistisk trussel for verdens folk som kapitalismens høyborg USA. Maoistene tegnet et nytt kart der skismaet mellom Mao Zedongs Kina og Sovjetblokken ble retningsgivende for tenkning og praksis. Mao var deres mann, deres leder, og ble ansett som den rette viderefører av marxismen-leninismen, fra Marx og Engels og via de to store sovjetkommunistene, Lenin og Stalin. «Folket - og folket alene - er drivkraften som skaper verdenshistorie,» sa Mao på visjonært og romantisk vis. Han opprettet folkekommuner, han utviklet «masselinja», han stod bak kulturrevolusjonen: «Mao hadde vår sympati og tillit, og hans karisma kunne virke som en bro mellom den radikale og motkulturelle ungdomsbevegelsen og den teoretiske marxismen-leninismen,» skriver sosiologen Roar Hagen, og har på mange måter rett.⁴ Mao ble et populærkulturelt idol, et mytologisert og romantisert ikon som tilsynelatende skapte en folkelig, blomstrende og vital form for sosialisme, i skarp motsetning til den elitære, autoritære og grå «sosialismen» i Sovjet og Øst-Europa. Mao appellerte dermed både til teksttro og dypt dogmatiske kommunister og til 1968-kommunister av det mer løselige slaget.⁵ Maoistpartiene i Europa besto altså av en allianse mellom to tilsynelatende motstridende ståsteder; det autoritære og det antiautoritære gikk hånd i hånd. Slik sett var maoistpartiene «nye», selv om SFs Max Strobl hadde et godt poeng da han i 1969 anklaget de norske maoistene for å være «for gamle, ikke for unge».⁶

Mao ble et populærkulturelt idol, et mytologisert og romantisert ikon som tilsynelatende skapte en folkelig, blomstrende og vital form for sosialisme.

I Norge samlet brorparten av maoistene seg i Sosialistisk ungdomsforbund (marxist-leninistene) - SUF(m-l) - , som senere ble til Arbeidernes kommunistparti (m-l), da partiet formelt ble stiftet 18. februar 1973. Kina var definitivt den store ledestjernen, selv om det blant de ledende kadrene i bevegelsen var like viktig å uttrykke sin store beundring for Josef Stalin. I den etter hvert så beryktede talen ml-toppen Sverre «Stalin» Knutsen holdt i Det Norske Studentersamfund i 1972, konkluderte den senere AKP-sekretæren med at Stalin var en «stor marxist-leninist, en stor revolusjonær, og det var Stalins hovedside». Ifølge Knutsen gjorde Stalin noen «viktige feil som alle revolusjonære må ta lærdom av, oppsummere og anvende for ikke å begå de samme feil. (Men) hetsen mot Stalin er et uttrykk for borgerskapets raseri overfor og hat til sosialismen og den kommunistiske bevegelsen». Om Moskva-prosessene sa Knutsen: «Det ble begått byråkratiske feil, og

Kinesisk ungdom leser Maos lille røde. I Norge appellerte Mao både til teksttro og dogmatiske kommunister og til 1968-kommunister av det mer løselige slaget.

utrenskningene antok i 1937-38 et omfang som var større enn det burde.»⁷ Et nokså ulekkert poeng, kan det kanskje hevdes i dag.

Da SUF brøt med Sosialistisk Folkeparti på SFs landsmøte i 1969 og la til vedhenget (m-l) i navnet, utviklet de unge maoistene et samarbeid med den «kinesiske» fraksjonen i NKP. Den ubestridte lederen for den såkalte Marxist-leninistisk front (MLF), streikelederen Kjell Hovden, var gammel arbeider og hadde en helt annen bakgrunn enn studentene som dominerte SUF(m-l). MLF brøt med NKP i 1970. Sammen med SUF(m-l) og Marxist-leninistiske grupper (MLG) – som var opprettet samme år – tok «Hovden-gruppa» til orde for å danne et nytt kommunistparti i Norge. Flere markante skikkelser i det senere AKP(m-l) kom fra MLF-miljøet, deriblant den kjente fagforeningsmannen og arbeidsforskeren Tellef Hansen, som i mange år var frontfigur i Hordaland AKP(m-l). Kjell Hovden var en lysende stjerne i det unge miljøet, spesielt på Blindern og i Studenter-samfundet. Da Hovden ledet den «ville» streiken ved Norgas i 1970, var han om mulig enda mer omsnakket blant Blindern-radikalerne enn Mao Zedong selv. Denne dyrkingen av den «ekte» arbeideren, personifisert ved Kjell Hovden, ble en trussel for de ambisiøse østkant-guttene som tross alt var hjernene bak det meste av den voldsomme aktiviteten

som preget ml-bevegelsens første år. Og gjennom en serie «oppgjør» i 1971/-72 kastet de Hovden-gruppa ut av det partibyggende prosjektet. Hovden selv var kanskje like glad, og gikk hen og dannet det svært Stalin-tro Kommunistisk Arbeiderforbund (KA).

Fiendskapet mellom ml-bevegelsen og KA (hvori opptatt det mer esoteriske Kommunistisk Universitetslag, som i praksis ble KAs ungdomsorganisasjon⁸) var dypt og inderlig gjennom hele 70-tallet. Kjell Hovden slet med helseproblemer, og Porsgrunn-maoisten Harald Berntsen ble de facto leder av grupperingen. Berntsen, som selv deltok på SUF(m-l)-studiesirkel sammen med kjente ml-ere som Finn Sjue, Siri Ustvedt og Geir Berdahl, var uenige i ml-ernes omfavning av Stalins såkalte *natur-dialektikk*, og brøt med SUF(m-l). Dette er ikke stedet for å gå nærmere inn i motsetningene mellom ml-erne og KA/KUL. Noe var personlig, det handlet en god del om makt, mens noe var politisk. Hovedskillet gikk mellom AKP(m-l)s vektlegging av «folket» (som også omfattet selveiende småbønder og fiskere), mens KA/KUL snakket om to motstridende klasser: proletariatet og kapitaleierne. KUL var i forlengelsen av dette også sterkt kritisk til ml-ernes tydelige nasjonale linje. Da AKP(m-l) senere brøt med det albanske kommunistpartiet i striden mellom Albania og Kina, valgte KUL/KA å følge det dypt stalinistiske Albania.

De tre grunnleggerne av KUL, Jo Sivertsen, Tore Hem og Øyvind Horverak, var alle tre utmeldte medlemmer av det nystartede AKP(m-l). En annen avskalling fra ml-prosjektet skjedde i Bergen og Trondheim, gjennom opprettelsen av Kommunistiske arbeidsgrupper (KAG), med filosofene Hans Ebbing og Arne Overrein i spissen. KAG var først og fremst antistalinister, og polemiserste friskt mot ml-ernes fascinasjon for diktatoren fra Georgia i debattboken *Stalinismen - en marxistisk kritikk*. Den marxismeteoretiske striden mellom ml-bevegelsen og det lille KAG-miljøet er godt beskrevet i Håkon Kolmannskogs hovedoppgave i historie, «Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla», utgitt i 2006.⁹

Kampene innad på ytterste venstre var intense og uforsonlige, men AKP(m-l) hadde en helt annen appell enn de andre smågruppene. MI-bevegelsen klarte å få fotfeste i de motkulturelle miljøene landet over, og vokste gjennom kampen mot norsk medlemskap i EEC. I 1973 var det et nystartet parti med vind i seilene som ønsket å bygge en bred enhetsfront på venstresiden. AKP(m-l), under ledelse av den gamle Finn Gustavsen-tilhengeren Sigurd Allern, ville bli med i samarbeidsprosjektet mellom nei-partiene SF, NKP og Demokratiske sosialister (AIK). MI-erne ville bygge en partipolitisk front mot EEC bygget på «den enhet og solidaritet som er smidd i folkets rekker gjennom kampen».¹⁰

Men AKP-erne fikk aldri invitasjon til å bli med i Sosialistisk Valgfor-

Hovedskillet gikk mellom AKP(m-l)s vektlegging av «folket» (som også omfattet selveiende småbønder og fiskere), mens KA/KUL snakket om to motstridende klasser: proletariatet og kapitaleierne.

Oppgjøret med høyreavviket i det ennå svært unge AKP(m-l), var utvilsomt basert på de dårlige erfaringene i etterkant av den store seieren i EEC-saken.

bund, som to år senere ble til Sosialistisk Venstreparti etter en stormfull stiftelseskongress i Trondheim i mars 1975. Avvisningen førte til at partiet ble en isolert fargeklatt ytterst på fløyen, langt unna representasjon og innflytelse, noe som igjen fordret organisatoriske og politiske endringer for det lille maoistpartiet. «Enhetsfronten» ble gradvis forlatt, og AKP(m-l) søkte seg tilbake til linjen SUF la seg på i tiden etter splittelsen med SF i 1969, hvilket medførte en sterk antagonisering overfor resten av venstresiden. Dette resulterte blant annet i splittelser i flere solidaritetskomiteer, kvinnebevegelsen og i diverse kulturfronter. Internt i ml-bevegelsen gikk utviklingen av enhetsfrontslinjen under navnet «oppgjøret med høyreavviket».

Oppgjøret med høyreavviket i det ennå svært unge AKP(m-l) var utvilsomt basert på de dårlige erfaringene i etterkant av den store seieren i EEC-saken. Fiaskoen ved valget i 1973, da ml-ernes valgfront Rød Valgallianse fikk knappe 0,7 prosents oppslutning, bidro til å styrke de delene av partiet som ikke så på den parlamentariske kanalen som en farbar vei for å nå målet om en sosialistisk revolusjon i Norge. Kort sagt ble de ortodokse styrket på bekostning av «68-kommunistene», og Tron Øgrim steg igjen fram som bevegelsens sterke mann. Hans omfattende dokument «Tesar om høyreavviket», som ble vedtatt av sentralkomiteen i AKP(m-l) sommeren 1975, konkluderte med at «den feilaktige høyrelinja utvikla seg særlig fra 1972 og dominerte partiledelsen og partiets arbeid fra dag til dag og taktiske vurderinger fra seinhøsten 1972 og fram til valget 1973». Og Øgrim fortsatte: «Den feilaktige høyrelinja var antagonistisk til partiets generallinje og representerte på en rekke områder framstøt for å revidere den.»¹¹

Partiet var med andre ord blitt revisjonistisk ifølge partiideologen, og dette måtte få følger. Sverre Knutsen sa det som det egentlig var da han i en artikkel i boken (*ml*) i 1989 skrev at tesene i røynda var et program for å avsette den samarbeidsorienterte Sigurd Allern som partiformann. Formannsskiftet ble gjort kjent for medlemmene gjennom kurerer fra partiets hemmelige organisasjonsutvalg, og Pål Steigan, Tron Øgrims gamle protegé fra Teisen gymnas, tok over formannsklubben. AKP(m-l) ble gradvis bolsjevisert og knyttet seg tettere opp mot Enver Hoxhas stalinistiske regime i Albania. Partiet skiftet ham, eller som partisekretæren Finn Sjøe sa det i et intervju med artikkelforfatteren i arbeidet med dokumentarfilmen «Historier om AKP» som ble vist på NRK1 høsten 2006: «Vi diskuterte langt mindre enn før. Det kom mindre informasjon fra toppen og nedover i rekkene. Det var ... færre smil.»¹²

Denne perioden i AKP(m-l)s historie beskrives gjerne som ultravenstreperioden. Pål Steigan ble etter partiets andre og dypt hemmelige

landsmøte i 1976, avholdt på en misjonsskole i Trysil, partiets eneste offisielle talsperson, og organisasjonen ble grunnleggende disiplinert og ensrettet. Medlemmene fikk beskjed om å «bli ett med folket», de måtte klippe seg og nedtone antrekk og andre synlige symboler som kunne assosiere dem med deres AKP-medlemskap. Som historikeren Terje Tvedt skriver, så ble de tidligere opprørerne mot det bestående «mest mulig lik de samme menneskene».¹³ Samtidig satte partiet i gang den såkalte «Kampanje X» for å styrke partiets klassegrunnlag. Medlemmene ble sterkt oppfordret til å gå ut av borgerlige stillinger og posisjoner og søke seg til proletære jobber. I partiets medlemsblad het det at «en årsak til manglende rekruttering av arbeidere til partiet ligger i vår egen organisasjon».¹⁴ Kampanje X ble senere omtalt som «proletariseringskampanjen», og flere tusen ml-ere (tallene her er svært usikre) gikk ut i arbeiderklassen, for å «tjene folket», som Mao så romantisk formulerte det. Ingen ble tvunget til å gi opp akademiske karrierer for å bli ett med det elskede folket, men som Sigurd Allern senere har sagt det: «Kampanjen var opprinnelig en uhysterisk plan med mange gode intensjoner. Men etter hvert ble det hele til et moralistisk korstog og selve kjennetegnet på lojalitet.»¹⁵

Samtidig med «albaniseringen»¹⁶ av partiet, ble også politikken og retorikken overfor naboen i øst kraftig skjerpet. En viktig del av høyreavvikstesene omhandlet partiets forhold til Sovjetunionen, eller «sosialimperialismen», som var det kinesiske begrepet så hendig inkorporert i ml-språket. I tesenes punkt 3.6 skriver Øgrim: «Videre blei årvåkenheten overfor sosialimperialistene dempet, og revisjonismens karakter av agentur for sosialimperialismen blei dekket over.» I dette skjemaet var «revisjonismen» AKPs konkurrenter på venstresiden, altså SV og NKP og de mindre smågruppene KA/KUL og KAG.

De den gang pur unge ml-erne agiterte mot sosialimperialismen allerede på 60-tallet. Men Sovjet og USA ble lenge sett på med like stor mistro – analysen gikk for en stund ut på at amerikanerne var den fremste fienden for verdens folk, med Vietnam-krigen som det mest beviselige eksempel. Men da AKP(m-l) i 1975 fant tilbake til «generallinja», skjerpet man retorikken mot Sovjet, noe som bidro til at partiet gikk inn i det mange har kalt en «krigspsykose».¹⁷ Foranledningen til skiftet var en ny analyse utviklet av den aldrende og syke Mao Zedong: Teorien om «de tre verdener».

I 1974 var en gruppe fra AKP(m-l)s ungdomsorganisasjon Rød Ungdom på studiereise i Kina. Ifølge reiselederne fra RU var både flyreiser og opphold betalt av kineserne (selv om AKP(m-l) hele tiden har benektet og stadig benekter at de fikk penger fra Kina), og i løpet av en drøy måned ble de unge utsendingene fra det lille norske maoistpartiet

Medlemmene fikk beskjed om å «bli ett med folket», de måtte klippe seg og nedtone antrekk og andre synlige symboler som kunne assosiere dem med deres AKP-medlemskap.

Faglig 1. maifronts tog 1972.

innpodet til å forstå sprengkraften i den nye maoistiske verdensanskuelsen.¹⁸ Teorien om de tre verdener handlet i bunn og grunn om at Sovjet og USA - altså den første verden - var de farligste kreftene i verden. På bakgrunn av USAs nederlag i Vietnam og den tiltakende russiske styrkeoppbyggingen på 70-tallet, ble Sovjet utpekt som den største aggressoren. Rød Ungdom-delegasjonen tok med seg kinesernes analyse tilbake til Norge, og ledelsen i AKP(m-l) tok teorien ad notam. Dette - sammen med impulsene fra Albania - medførte en omorganisering av partiet. AKP(m-l) mente at Sovjet var i ferd med å ruste seg opp til storkrig og at Norge, med sin strategiske posisjon, ville bli angrepet og hærtatt i løpet av kort tid. Partiet trakk seg inn i seg selv og bort fra taktiske allianser med resten av venstresiden. I partiets tidsskrift Røde Fane het det: «Sovjetsamveldet er snart klar til å ta opp kampen med USA om å være den sterkeste. Da vil vi stå på randen av ny verdenskrig. (...) Sovjet er den mest sannsynlige krigsutløseren.»¹⁹ Og 1. mai 1976 holdt Tron Øgrim en tale som skisserte den dystre framtiden som ventet Norge og ikke minst det lille maoistpartiet AKP(m-l) i fall en sovjetisk invasjon av Norge: «En sånn krig og okkupasjon blir jævla hard. Mye verre enn nazistenes. Under nazistene ble ingen norsk storby teppebomba. Det var ikke hungersnød. De skaut ikke alle som var mistenkt for kommunist sympatier. Hvis nord-

menna ikke vil forsvare seg, kan det gå med oss som med indianerne. Sosialimperialista kan sende to millioner nordmenn til Sibir og importere russere isteden.»²⁰ Tron Øgrim og resten av AKP-ledelsen fryktet at de ville bli eliminert av russerne. Slikt krevde forbedelse.

Den militære estetikken i AKP(m-l) tiltok. De politiske møtene, ikke minst de sagnomsuste sommerleirene, ble enda mer slagordpreget, med knyttede never, sang og røde faner. Fysisk fostring ble en viktig oppgave for medlemmene. Man snakket om den kommende folkekrigen. Flere av de mest krigsorienterte i AKP så for seg å gå inn i en slags partisanrolle når krigen var en realitet. Sentralkomiteen i partiet - som nå besto av de 16 mest framskredne marxist-leninistene i AKPs rekker, kun to av dem var kvinner, den ene endog gift med en av topplederne - gikk til anskaffelse av fullt ski- og feltutstyr.²¹ De var forberedt på å måtte «gå på skauen», og det var derfor avgjørende at flere av Sentralkomiteens medlemmer var hemmelige, også for brorparten av partimedlemmene.

«Krigspsykosene» fordret en endring av partiets organisering. Fordi AKP ville være russernes første bytte - flere i ledelsen var faktisk overbeviste om at så var tilfelle - måtte de regruppere seg. Det var på tide å gjøre partiet illegalt. Det var på tide å bygge opp et stay behind-lignende apparat som skulle være klart til å lede folkekrigen i fall de åpne, kjente ml-erne ble ofre for sovjetiske bødler. Derfor ble medlemmene av det lille partiet AKP(m-l) klassifisert i fire kategorier. De åpne, kjente AKP-erne fikk koden 1.1, og skulle være partiets ansikt utad. To halvhemmelige mellomkategorier - 1.2 og 2.1 - omfattet de fleste medlemmene, mens den superhemmelige 2.2-kategorien kan ha bestått av noen hundre ml-ere landet over. Disse ble «gravd ned», som det het i partisjargongen, og måtte offisielt bryte kontakten med partiet. Disse folkene - målet var at en person i hvert lokallag skulle klassifiseres som 2.2 - fikk ordre om å kvitte seg med alt som knyttet dem til AKP(m-l), og de måtte gi inntrykk overfor venner og familie at de var ute av partiet. Noen av disse meldte seg inn i andre partier og tok tydelig avstand fra sin AKP-fortid. Noen kjørte dette spillet helt ut; selv ikke ektefellene fikk vite at de fortsatt var medlemmer i AKP(m-l). Det er ukjent hvor langt man kom i å organisere 2.2-erne. Det var også planer om å «grave ned» hele lag. Ifølge partiets organisasjonssjef Kjell Skjærvø eksisterte det et halvautonomt miljø i Oslo som ble gjort «dønn illegalt» mot slutten av 1970-tallet.²²

I tillegg opererte ledelsen i partiet med en uformell tredje type medlemskategori, 3.3.²³ Dette var partimedlemmer som kun noen få, kanskje bare én eller to i ledelsen, skulle vite om. Målet med denne gruppen var primært å få innpass i strukturer som kunne bli avgjørende

AKP(m-l) mente at Sovjet var i ferd med å ruste seg opp til storkrig og at Norge, med sin strategiske posisjon, ville bli angrepet og hærtatt i løpet av kort tid.

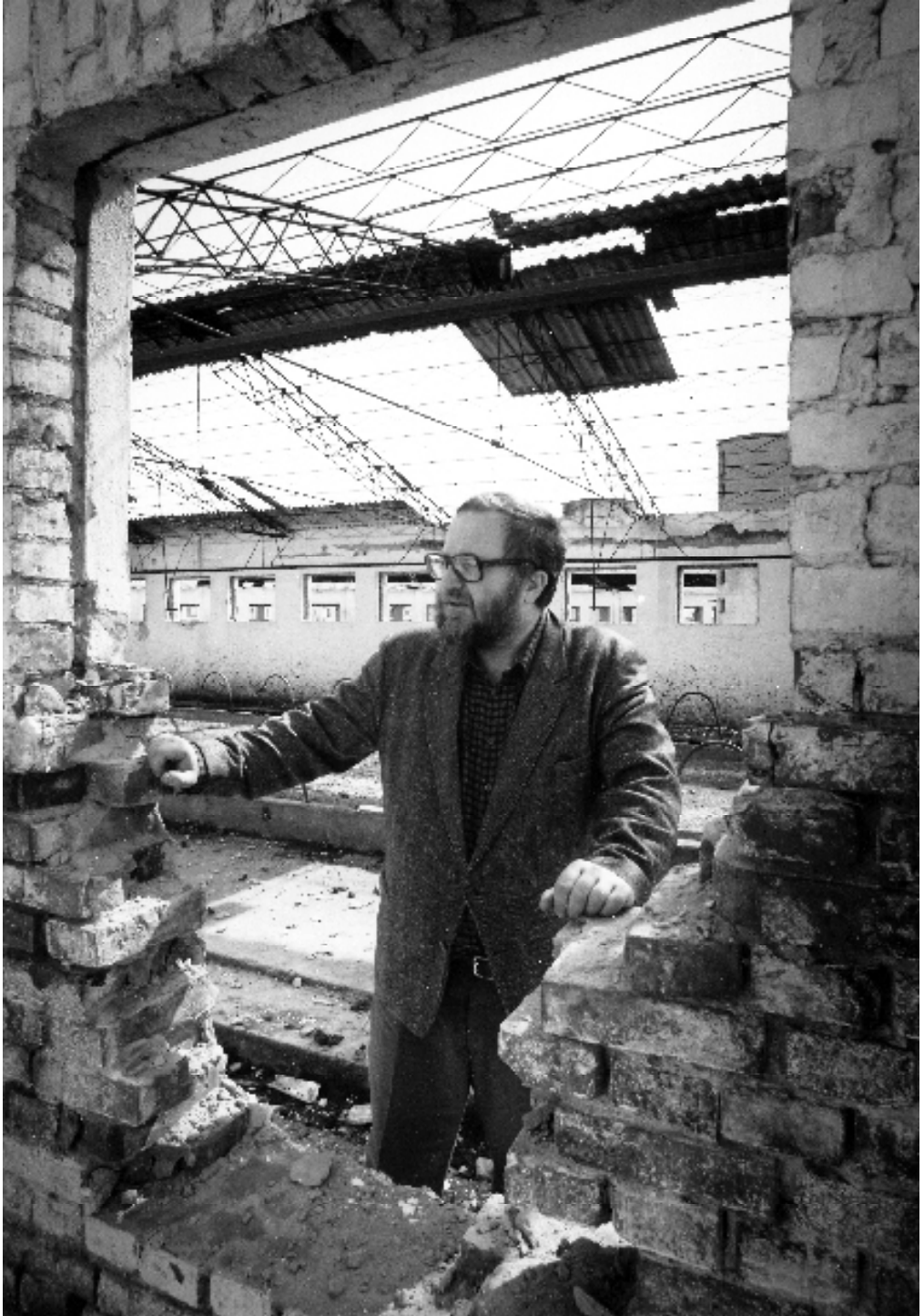
å være på innsiden av i fall en russisk okkupasjon. AKP hadde slike ultrahemmelige medlemmer i politiet, i Forsvaret, i andre statlige etater og i Arbeiderpartiet. Det var nok ikke snakk om så veldig mange, og nytten av dette sensitive opplegget var nok så som så. Men tankegangen bak var klar: Partiet posisjonerte seg i påvente av krigen som måtte komme.

Frykten for storkrigen skapte en paranoid stemning i det lille AKP (m-l). Sommerleirene ble brukt til rådslagning om hva som ventet dem når Ivan buldret innover landet med sine tanks. De la planer for at de *ekte kommunistene*, som de kalte seg selv, skulle kunne slippe unna, og aller helst bidra til å lede folkekrigen mot russerne, en folkekrig som skulle gjøre ml-erne til nasjonalhelter og Norge til en sosialistisk republikk. Det var – for å si det forsiktig – ideer preget av hybris. I tillegg til nedgravningen av enkelte medlemmer og et omfattende oppgjør med mer moderat innstilte medlemmer, som nå fikk stempelet høyreavvikere, utformet ledelsen i AKP(m-l) et topphemmelig direktiv som gikk under navnet etterretningsdirektivet. Målet var å bygge opp et omfattende overvåkings- og registreringsapparat for å kartlegge nynazister, politifolk og ikke minst: Medlemmer av Norges Kommunistiske Parti. Når det gjaldt nynazistmiljøene, klarte partiet å lage et nokså sofistisert opplegg for overvåking. AKP(m-l) hadde full oversikt over det høyreekstreme

miljøet i Norge på slutten av 70-tallet, ja, faktisk bedre enn det overvåkingspolitiet klarte å få til.²⁴ Det var også et visst samarbeid mellom folk i AKP og POT om denne overvåkingen.²⁵

Det mest kinkige var likevel beslutningen fra toppen i partiet om at AKP(m-l) skulle holde et øye med og registrere NKP-ere. Kinkig, både fordi mange AKP-ere hadde NKP-bakgrunn – en så sentral AKP-kader som Sverre Knutsen kom fra et NKU-miljø på Oslo øst – men også fordi det ville være svært vanskelig å forklare hvorfor et lite parti på ytterste venstre side skulle overvåke og registrere et annet bitte lite parti på den samme venstre-siden. Men AKP-ernes analyse var klar: NKP var en potensiell femtekolonne i fall en sovjetisk okkupasjon av Norge. Derfor var det nødvendig å holde NKP under oppsikt og registrere partiets virksomheter. Den høyt betrodde Bærums-AKP-eren Øyvind Lønnå sier følgende om det svært så hemmelige opplegget: «Vi ble i desember 1977 innkalt til et møte i arbeidsutvalget i Akershus AKP, der vi ble bedt om å holde et nytt møte med en representant for Sentralkomiteen. Dette ble avholdt andre juledag siden vi da regnet med at POT ikke var så ivrige den dagen. Møtet skulle holdes i et helt «nytt» lokale – som ikke skulle kunne koples til AKP. Vi lånte en koe av en kunstner oppe ved Bærums Verk. Der ble vi presentert for et tjukt direktiv som delvis ble lest opp og delvis mimet. Vi fikk ordre om å registrere NKP-ere med sikte på å kartlegge deres politiske

Men AKP-ernes analyse var klar: NKP var en potensiell femtekolonne i fall en sovjetisk okkupasjon av Norge.

Tron Øgrim (1947-2007) i Albania 1992.

nettverk i tilfelle et angrep fra Sovjet. (...) NKP hadde dype røtter i Bærum, med folk som Hans Kleven, som da var nestleder i partiet, i spissen.»²⁶

Den sensitive registreringen av NKP-ere «kokte mer eller mindre bort i kålen», som Lønnå formulerer det, men det skal ha kommet inn flere rapporter fra hele landet om NKP-medlemmer og deres bevegelser.

Overvåkings- og registreringsopplegget ble styrt av et lite partiutvalg bestående av en engere krets ml-ere, ledet av Tron Øgrim selv. Det såkalte Sikkerhetsutvalget/Etterretningsutvalget besto av høyst betroede folk i Oslo-partiet, flere av dem gamle østkantmaoister med sterke lojalitetsbånd seg imellom. Ifølge Helge Øgrim, tidligere leder i Rød Ungdom og fetter av Tron, gikk Sikkerhetsutvalget på kademunne lenge under det uformelle navnet «Skadedyrkontrollen».²⁷ Helge Øgrim hevder at han utførte flere sensitive operasjoner for utvalget, blant annet et innbrudd hos en nylig utmeldt partifelle i 1975. Helge Øgrim ble ved et annet tilfelle bedt om å oppbevare nøklene til NKP-kontoret på Grønland i Oslo. Nøklene gjemte han i krypkjelleren under foreldrenes hus på Bestum.²⁸ AKP-toppene benektet lenge at det eksisterte et eget sikkerhetsutvalg i partiet, men både Finn Sjøe og Pål Steigan har siden erkjent at det var et indre sikkerhetsapparat i partiet.²⁹

Overvåkings- og registreringsplanene mot NKP var et resultat av det store skismaet mellom Sovjet og Kina, der Moskva ble utpekt som imperialismens globale hovedsenter. Et merkelig resultat av AKPs altoverskyggende krigsanalyse og krigsfrykt, var at det tydelige nei til

På begynnelsen av 80-tallet fullførte Rød Ungdom tidenes politiske snuoperasjon i Norge. Organisasjonen sa nå ja til at Norge burde forbli medlemmer av NATO.

NATO-partiet fra det antiautoritære opprørets dager i 1968/69, for en stakket stund oppfordret sine medlemmer om å slutte opp om det nasjonale forsvaret og endog støtte et norsk medlemskap i den samme forsvarsalliansen. På begynnelsen av 80-tallet fullførte Rød Ungdom tidenes politiske snuoperasjon i Norge. Organisasjonen sa nå ja til at Norge burde forbli medlemmer av NATO. Dette var ikke minst begrunnet med Sovjetunionens angrep på Afghanistan i romjula 1979. AKP-ledelsen hang seg på den fordums dominoteorien, og mente at angrepet på Kabul var et ledd i forberedelsene til den store verdenskrigen. Partiformann Pål Steigan sa det slik, kun kort

tid etter russernes felttog mot det muslimske fjellandet i sør: «Vi er på randen av en ny verdenskrig. Under bestemte, uheldige omstendigheter kan krigen bryte ut i år eller til neste år. (...) Det (vil) være viktig å bygge opp en hemmelig motstandsbevegelse i de okkuperte områdene.»³⁰

Det ble ingen krig, og AKPs dystopi viste seg å være et utslag av teoriimport heller enn en realistisk analyse, selv om det må tillegges at den kalde krigen ble om mulig enda kaldere på begynnelsen av 80-tallet, en kulde som vedvarte til Gorbatsjov tok over i Kreml i 1985. Det lille

norske anti-Sovjet-partiet gikk mer eller mindre i oppløsning da 80-tallet stod for døren. AKP var et tidsbestemt fenomen, et generasjonsfenomen som ble båret fram av ungdomsopprørets energi, den kinesiske utopi og Vietnamkrigens omveltende kraft. I den nylig utgitte boken *1968* hevder professor Tor Egil Førland at AKP ikke var en del av det frihetlige, antiautoritære opprøret, og at ml-bevegelsen i mangt var et motstridende fenomen.³¹ Jeg tillater meg å være uenig. Riktignok ble AKP mer autoritært og anti-frihetlig enn noe annet parti i Norge, men røttene til partiet, iallfall blant de vanlige medlemmene (de jeg har kalt 68-kommunistene), lå i de samfunnsomveltende årene rundt 1968, da «pyramidene ble snudd», venner ble til fiender og etterkrigstidens bipolare, men likevel oversiktlige verden var på hell. AKP(m-l) var en av retningene i dette uklare, forvirrende opprøret mot det bestående, mot elitene, men partimodellen og de antikverte ideene tok nuven av den frihetlige energien som oppsto rundt 1968. AKP degenererte, ble et tilstivnet og temmelig diktatorisk parti, der en liten gruppe på toppen satt med all makt til å påvirke livene til flere tusen medlemmer, av dem mange med lang utdanning og lovende framtidsutsikter. Mao døde, fyrårnene raknet, medlemmene ble voksne og utslitte, og AKP viste seg å bli en parentes i nyere norsk historie.

AKP valgte å følge Kina også etter Maos død i september 1976, og partiet bejublet de grunnleggende og antimaoistiske omveltningene under Deng Xiaopings ledelse. Partiet fortsatte sin støtte til Kinas kommunistiske parti helt fram til massakren på Den himmelske freds plass i 1989, og ledende, og ganske bokstavtro ml-ere, forlot partiet kort tid etter. En av dem, nordtrønderen Kjell Skjærvø, satt i den innerste ledelseskjernen i AKP-ledelsen gjennom hele 70-tallet. Etter at Dengs tanks og soldater knuste frihets- og demokratiseringsopprøret på Den himmelske freds plass, tok han for seg sine tidligere standpunkter og erklærte seg ferdig med marxismen-leninismen: «Jeg brøt politisk med AKP etter massakren på Tienanmen-plassen. Den gangen bestemte jeg meg for at jeg ikke ville være med i noe leninistisk parti lenger. Det demra for meg at alle overgrepene fra de kommunistiske partiene i de landa de har hatt makta, ikke skyldes avvik fra den kommunistiske teorien. Overgrepene er en konsekvens av den. Jeg tenker på forestillinga om partiets ledende rolle og at partiledelsen forvalter den rette linja. Det går en rød tråd fra den leninistiske partiteorien som ble utforma i Sovjet, og fram til massakren på Den himmelske freds plass.»³²

Representerte de maoistiske bevegelsene noe nytt? Blant ledende kadre, som slukte den kinesiske verdensanskuelsen rått og hyllet Stalin som en av de fem store, var maoistpartier som AKP(m-l) en videreføring av tidligere marxistiske bevegelser og partier. Deres fascinasjon for

AKP var et tidsbestemt fenomen, et generasjonsfenomen som ble båret fram av ungdomsopprørets energi, den kinesiske utopi og Vietnamkrigens omveltende kraft.

kampene i de urolige 20- og 30-årene gjennomsyret all tekning, både politisk og organisatorisk. Partigründerne Øgrim og Steigan avviser at AKP var noe «nytt», og tar kraftig avstand fra å knytte ml-bevegelsen opp mot 68-opprøret. Men de tar feil. AKP(m-l) var et barn av tidsånden - en opprørske, rastløs og endog revolusjonær *Zeitgeist*. I en kort, men intensiv periode dominerte maoistpartiet flere politiske arenaer i Norge, spesielt ved universitetene, og aktivitetsnivået overgikk de andre politiske miljøene med særdeles god margin. Men da «det lange 60-tallet» ebbet ut mot slutten av 1970-årene, var ikke tidsånden lenger på AKPs side. Kadermassen skrumpet inn og høyrebølgens tiår stod for tur. AKP(m-l) var en tidsbestemt og således høyst temporær allianse mellom «gamle» kommunister og antiautoritære 68-opprørere, og selv om partiet har overlevd i ulike fasonger siden, var den norske maoismen over som fenomen allerede på begynnelsen av 1980-tallet. Siden har NKP stadig blitt mindre og mindre, KUL/KA oppløst og SV - den store vinneren fra kampene på venstresiden i 1970-årene - blitt et trygt etablert regjeringsparti. AKPs synligste resultat, avisen Klassekampen, erklærer seg som hele venstresidens organ, og den heftige radikalismen fra årene 1967-80 er i dag historie, og bare det. Selv partiet AKP innsar dette: I vår la partiet seg ned for å gå inn i den erklærte nyvinningen «Rødt». Det eneste som gjenstår av selve AKP(m-l) i dag er ironisk nok et historieprosjekt, kalt «ml-historie».

Noter

- 1 «Mao Zedongs tenkning» var en temmelig løs filosofi som det strengt tatt var kun én manns privilegium å definere: Mao selv.
- 2 Vendepunktet kom ifølge maoistene på den 20. partikongress i 1956, da Khrustsjov tok sitt berømmelige oppgjør med Stalin-tiden.
- 3 Klassekampen 7/1969
- 4 R. Hagen, «68-ml», i T. Tvedt, (*ml*), Oslo 1989: 71
- 5 Det er selvsagt snakk om idealtyper. I virkeligheten var dette atskillig mer komplekst og sammensatt.
- 6 Gustavsen (1979): 24 Max Strobl var i 1919 justisminister i den bayerske rådsrepublikken, og flyktet senere til Norge.
- 7 Talen er trykt i Rune Slagstad, *Uvalgte polemikker* (2005). Se også www.virksommeord.uib.no
- 8 Kommunistisk Universitetslag var først og fremst et Blindern-fenomen, men det fantes også små KUL-celler ved de andre tre universitetene i Norge. Blant medlemmene var folk som Gerd-Liv Valla, Harald Berntsen, Jørgen Sandemose, Espen Søbye, Sissel Myklebust, Nils-Johan Ringdal og Truls Wyller.
- 9 H. Kolmannskog, «Ideologisk leiarskap i den norske ml-rørsla», Oslo 2006
- 10 Røde Fane 2/1972
- 11 *Teser om høyreavviket*, 1975: 6
- 12 Intervju med Finn Sjøe, 30. januar 2006

- 13 T. Tvedt, «Kadervurderingene som kopling til det totalitære», i T. Tvedt, *(ml)*, Oslo 1989: 123
- 14 Tjen Folket 4/1974
- 15 Intervju med Allern 14. februar 2002
- 16 Med «albanisering» menes her AKP(m-l)s tette bånd til det stalinistiske Albania i disse årene.
- 17 Se blant annet H. Skjøsberg, *På parti med Stalin?*, Oslo 1990
- 18 I programmet «Historier om AKP» fortalte de tidligere RU-toppene Kjell-Arild Nilsen og Helge Øgrim om at de fikk penger fra den kinesiske ambassaden for å kjøpe flybilletter for å kunne reise til landet.
- 19 Røde Fane 1/1975
- 20 Røde Fane 3/1976: 97
- 21 AKP(m-l)s andre sentralkomiteé besto av Pål Steigan, Tron Øgrim, Sverre Knutsen, Sigurd Allern, Finn Sjøe, Kjell Skjærvø, Wiggo Knudsen, Peder Martin Lysestøl, Vigdis Moseng, Liv Brynhildsvoll, Jon Holmen, Christian Stensholt, Egil Fossum, Torstein Haldorsen, Georg Vaagen og Sveinung Mjelde. Politiets overvåkningstjeneste klarte aldri å avsløre alle medlemmene av AKP(m-l)s formelt øverste beslutningsorgan mellom landsmøtene.
- 22 H. P. Sjøli, *Mao, min Mao*, Oslo 2005
- 23 Intervju med Finn Sjøe, 16. februar 2006
- 24 Ifølge en kilde som arbeidet med AKPs overvåkningsapparat, ble det utviklet svært sofistikerte metoder for å holde øye med nynazistiske miljøene. Blant annet skal de ha utviklet et stemmearkiv der de kunne gjenkjenne hvem som deltok i nynazist-aksjoner kun gjennom lydopptak.
- 25 Intervjuer med Finn Sjøe og tidligere POT-topp Iver Frigaard i forbindelse med dokumentarfilmen «Historier om AKP». Lignende opplysninger framkommer også i Tor Obrestads roman *Vi skal kle fjellet med menneske og våpen*, Oslo 2006
- 26 Intervju med Lønnå i forbindelse med «Historier om AKP». Lønnås opplysninger er verifisert av AKPs organisasjonssjef Kjell Skjærvø, som var sentralkomiteens utsendte på møtet Lønnå beskriver. AKPs mangeårige partisekretær Finn Sjøe innrømmet også i filmen at partiets ledelse vedtok et etterretningsdirektiv som også omhandlet NKP. Andre sentrale AKP-ere som Tron Øgrim, Pål Steigan, Sigurd Allern og Sverre Knutsen har alle avvist at det ble vedtatt å registrere NKP-ere.
- 27 H.P. Sjøli, «Dissident (m-l)», *Samtiden* 1/2006
- 28 I «Historier om AKP» ble Brennpunkt-teamet med Øgrim ned i krypkjelleren på Bestum. Nøklene befant seg på samme sted som han hadde gjemt dem 30 år tidligere.
- 29 Intervju med Sjøe i forbindelse med «Historier om AKP». Steigan bekreftet at det var et eget sikkerhetsutvalg i AKP(m-l) under en debatt med artikkelforfatteren i Studentersamfundet i Oslo 27. februar 2006.
- 30 P. Steigan, E. Fossum, P. Lund, P.G. Gabrielsen, *Krig i vår tid*, Oslo 1980: 11-19
- 31 T.E. Førland og T. Rogg Krosvik (red.), 1968, Oslo 2006: 8
- 32 Intervju med Skjærvø i Røde Fane 1/1992